

відрізняється більшим інформаційним наповненням. Наряду з текстовою інформацією, він містить багато символічної інформації, яка є засобом візуалізації перебігу хімічних реакцій елементів та їх сполук, а також відеоматеріал, що наглядно демонструє студентам протікання цих хімічної реакції. Така побудова колекції значно ускладнює її проектування. Але, кінцевий результат в вигляді структурованої інформації сприяє покращенню самостійної роботи студента над навчальним матеріалом. Крім того, буде важливим допоміжним ресурсом до підручника та конспекту лекції.

Зазначені вище цифрові колекції як структурні елементи електронного контенту є прикладами впровадження сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес для створення когнітивного ресурсу знань для студентів.

УДК 731.314.6:373.6

Ю.М. Хацкевич, канд. техн. наук, доц. (*Харків, ХДУХТ*)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН НА КАФЕДРІ ТОВАРОЗНАВСТВА ТА ЕКСПЕРТИЗИ ТОВАРІВ

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання навряд чи можливе тільки шляхом передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перевести студента з пасивного споживача знань на активного їх творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його до втілення на практиці. У цьому плані слід визнати, що самостійна робота студентів (СРС) є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою. Посилення ролі самостійної роботи студентів означає розвивати вміння вчитися, формувати у студента здатність до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способів адаптації до професійної діяльності у сучасному світі. Сьогодні фахівець повинен орієнтуватись у завданнях, обставинах, засобах, щоб приймати та реалізовувати ефективні рішення. Цього можна досягти лише за умов вироблення умінь самостійно працювати, що, власне, розпочинається під час професійної підготовки.

Самостійна навчальна робота студентів – це планова робота, яку вони виконують за завданням і під методичним керівництвом викладача, але без його особистої участі, це основний спосіб засвоєння студентом навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Вагомість самостійної компоненти в навчанні студентів підтверджується тим фактом, що в більшості високорозвинутих країн співвідношення часу, що відводиться на аудиторну й самостійну роботу, може становити 1:3,5. Тобто на кожну годину аудиторних занять припадає до трьох із половиною годин самостійної роботи. У вітчизняних вищих навчальних закладах співвідношення аудиторної та самостійної роботи студентів максимально може становити 1:2. Самостійна навчальна робота студентів українських і зарубіжних вищих навчальних закладів відрізняється не лише відведеним на неї часом, а й розумінням її ролі та сутності, матеріальними умовами її забезпечення, мотиваційною спрямованістю студентів, навичками самостійного опрацювання навчального матеріалу, рівнем самоорганізації й самоконтролю.

У зарубіжній педагогічній літературі для визначення поняття «самостійна робота» використовують низку термінів, які підкреслюють її різні аспекти. Популярним є «опосередковане навчання», тобто робота, яку виконують під опосередкованим керівництвом викладача, на протиположність поняттю «пряме» навчання, яке відбувається під безпосереднім керівництвом викладача. У педагогічній літературі Австрії, Швейцарії існує термін «тиха робота», який підкреслює особливий характер діяльності. У французькій та англійській педагогічній літературі використовують поняття «індивідуальна робота». У США застосовують термін «незалежне навчання», що означає таку пізнавальну діяльність, при якій студенти мають значну свободу добору засобів і методів навчання на основі отриманих від викладача навчальних планів-програм.

У традиціях вітчизняної вищої школи це поняття трактують значно ширше. Його розглядають як обов'язкову складову частину навчальної діяльності студента у процесі здобуття вищої освіти; форму організації навчального процесу; основний засіб опанування необхідних знань; діяльність студента в ході виконання навчальних завдань; самоорганізацію студентом процесу навчання; безпосереднє мислення, міркування (пізнання) студента в ході навчального процесу.

Головними завданнями самостійної роботи є закріплення, поглиблення та систематизація знань; самостійне опанування навчальним матеріалом; пошук, обробка та представлення інформації;

формування потреби до постійного самонавчання, розвитку та самовдосконалення; формування умінь та навичок самостійної пізнавальної діяльності.

Самостійна робота студентів включає такі види:

- підготовка до поточних аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);

- робота над окремими темами навчальних дисциплін, які згідно з робочою навчальною програмою дисципліни, що винесені на самостійне опрацювання студентів;

- виконання лабораторних робіт (сенсорний аналіз, загальна технологія харчових виробництв, методи дослідження товарів, методи визначення фальсифікації товарів, товарознавство, ідентифікація товарів, експертиза товарів та ін.);

- підготовка до всіх видів контрольних випробувань (самостійні та контрольні роботи, колоквиуми, заліки, іспити);

- участь в інтерактивних семінарах, заняттях з використанням тренінгових форм, рольових та ділових іграх, які проводяться у позанавчальний час;

- пошуково-аналітична робота: виконання індивідуальних творчих письмових робіт, які винесені на СРС (творчі письмові завдання, реферати, рецензії тощо); виконання індивідуальних та колективних творчих робіт у вигляді електронних матеріалів, аудіо та відеоматеріалів (презентації, відеофільми тощо); робота над першоджерелами (книги, статті);

- наукова робота: робота у студентських наукових гуртках; наукові дослідження під керівництвом викладачів кафедри; участь у науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, олімпіадах; підготовка наукових публікацій;

- самоперевірка (самоконтроль, самооцінка) знань, умінь, навичок та рівня розвитку особистості: самооцінка студентом рівня особистих знань, умінь та навичок (теоретичні питання для самоконтролю, тести для самоконтролю знань, творчі питання, тести для визначення відповідних умінь тощо); самооцінка студентом рівня етичних, психологічних, комунікативних та ін. якостей особистості (самотестування, участь у ділових іграх, тренінгових формах занять тощо).

Активна самостійна робота студентів можлива тільки при наявності серйозної та стійкої мотивації. Найсильніший мотивуючий фактор – підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності.

Серед внутрішніх чинників, що сприяють активізації самостійної роботи, можна виділити наступні:

1. Корисність виконуваної роботи. Якщо студент знає, що результати його роботи будуть використані в лекційному курсі, в методичному посібнику, у лабораторному практикумі, при підготовці публікації чи іншим чином, то ставлення до виконання завдання істотно змінюється в кращу сторону і якість виконуваної роботи зростає. При цьому важливо психологічно налаштувати студента, показати йому, як необхідна виконувана робота.

Іншим варіантом використання чинника корисності є активне застосування результатів роботи в професійній підготовці. Так, наприклад, якщо студент отримав завдання на дипломну (кваліфікаційну) роботу на одному з молодших курсів, він може виконувати самостійні завдання з ряду дисциплін загальнопрофесійного циклу, які потім увійдуть як розділи в його кваліфікаційну роботу. Із цих причин на кафедрі товарознавства та експертизи товарів керівництво науковою, курсовою, дипломною (кваліфікаційною) роботою протягом усього навчання студента здійснює один і той же викладач за конкретно обраною темою. Поряд із цим студенту надано право вибору теми і навіть керівника роботи.

2. Участь студентів у творчій діяльності. Це участь у науково-дослідній або методичній роботі, що проводиться на кафедрі. Для застосування цього мотивуючого фактора на кафедрі створені наукові студентські гуртки, в яких під керівництвом провідних викладачів студенти всіх курсів займаються науковою діяльністю, згідно затверджених кафедрою планів.

3. Важливим мотиваційним чинником є інтенсивна педагогіка. Вона передбачає введення в навчальний процес активних методів, перш за все ігрового тренінгу, в основі якого лежать інноваційні та організаційно-діяльні ігри. У таких іграх відбувається перехід від односторонніх приватних знань до багатосторонніх знань про об'єкт, його моделювання з виділенням провідних протиріч, а не просто придбання навички прийняття рішення. Мета ділової гри – в імітаційних умовах дати студенту можливість розробляти і приймати рішення.

Першим кроком у такому підході є ділові або ситуаційні форми занять із таких дисциплін, як товарознавство, ідентифікація товарів, експертиза товарів, технічне регулювання, оцінювання відповідності, захист прав споживачів, інспектування. До практичних занять із цих дисциплін викладачі кафедри завжди включають ситуаційні завдання, у тому числі з використанням ЕОМ.

4. Участь в олімпіадах із навчальних фахових дисциплін, конкурсах науково-дослідних або прикладних робіт.

Кожен рік студенти, що навчаються на кафедрі товарознавства та експертизи товарів, займають призові місця на Всеукраїнських

студентських олімпіадах, приймають участь та перемагають у таких конкурсах, як:

Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт із природничих, технічних та гуманітарних наук. Керівники: д.т.н., проф. А.А. Дубініна, проф. Т.М. Летута, проф. Г.А. Селютіна, доц. Т.М. Попова, доц. Н.І. Черевична. Нагороди: І місяця, грамоти.

Всеукраїнський конкурс наукових студентських робіт з актуальних проблем пакувальної індустрії. Керівники: д.т.н., проф. А.А. Дубініна. Нагороди: медаль Клубу пакувальників, диплом МОН України, І місце, грамоти.

Харківський регіональний конкурс студентських наукових робіт із природничих, технічних та гуманітарних наук. Керівники: д.т.н., проф. А.А. Дубініна, доц. Ю.М. Хацкевич, доц. Т.В. Щербакова. Нагороди: І місяця, диплом II ступеня, грамоти.

Харківський міський конкурс студентських наукових робіт. Керівники: д.т.н. проф. А.А. Дубініна, проф. Г.А. Селютіна.

Міжнародний консумерський фестиваль під гаслом «Час діяти!» в рамках Всеукраїнського руху споживачів «Молодь за права споживачів» Керівники: д.т.н., проф. А.А. Дубініна, к.т.н. О.С. Круглова. Нагороди: І місяця, грамоти, дипломи II та III ступеня.

Також студенти кафедри щорічно нагороджуються грамотами за перемогу в олімпіадах, за участь у конференціях різних рівнів, за перемогу у конкурсах дипломних робіт, листами подяки від голови Харківської обласної державної адміністрації за високі показники у навчанні, успіхи у науково-дослідній роботі та активну участь у громадському житті.

5. Використання мотивуючих факторів контролю знань (накопичувальні оцінки, рейтинг, тести, нестандартні екзаменаційні процедури). Ці чинники при певних умовах можуть викликати прагнення до змагальності, що саме по собі є сильним мотиваційним чинником самовдосконалення студента.

6. Заохочення студентів за успіхи у навчанні та творчої діяльності (стипендії, преміювання, заохочувальні бали) та санкції за погане навчання. Наприклад, за виконану роботу, здану раніше терміну, можна пропонувати підвищену оцінку, а в іншому випадку її знижувати.

7. Індивідуалізація завдань, що виконуються як в аудиторії, так і поза нею, постійне їх оновлення. Цей чинник впроваджується на кафедрі товарознавства та експертизи товарів шляхом пропонування кожному студенту виконувати індивідуальні тести на практичних заняттях, підготованні рефератів за конкретною індивідуально обраною темою.

8. Мотиваційним чинником в інтенсивній навчальній роботі і, в першу чергу, самостійній є особистість викладача. Викладач може бути прикладом для студента як професіонал, як творча особистість. Викладач може і повинен допомогти студенту розкрити свій творчий потенціал, визначити перспективи свого внутрішнього зростання.

9. Мотивація самостійної навчальної діяльності може бути посилена при використанні такої форми організації навчального процесу, як циклове навчання («метод занурення»). Цей метод дозволяє інтенсифікувати вивчення матеріалу, так як скорочення інтервалу між заняттями з тієї чи іншої дисципліни вимагає постійної уваги до змісту курсу та зменшує ступінь забування набутих знань. Різновидом цього виду занять є проведення багатогодинного практичного заняття, що охоплює декілька тем курсу, спрямованого на вирішення наскрїзних завдань.

Контроль компетентностей, знань, умінь та навичок студентів є формою зворотного зв'язку, джерелом інформації для викладача про хїд самостійного оволодіння студентом навчального матеріалу та міцність його засвоєння. Основними формами контролю СРС є поточний, підсумковий та модульний, іспити, курсові роботи, дипломні роботи, ліцензійні інтегровані іспити, державна атестація. Контроль здійснюється протягом усього терміну вивчення навчальної дисципліни: під час практичних, лабораторних, семінарських занять – і має на меті перевірку рівня володіння знань, умінь, навичок, якостей студентів.

Контроль проводиться у вигляді експрес-опитування, співбєсїди, програмованого контролю у безмашинному та комп'ютерному варіанті, контролю під час лекції, контрольних робіт, колоквиумів, тестових завдань, контролю практичних умінь та навичок.

На кафедрі товарознавства та експертизи товарів створені паперові та електронні бібліотеки матеріалів для організації самостійної роботи студентів із кожної конкретної дисципліни. Це такі матеріали: навчальні посїбники, методичні вказівки (паперові та електронні варіанти), авторами яких є викладачі кафедри; електронні навчальні посїбники, розроблені викладачами кафедри; електронні варіанти підручників, навчальних посїбників, методичних вказівок, виданих викладачами кафедри; аудіо- та відеоматеріали; опорні конспекти лекцій; методичні розробки для проведення лабораторних робіт; методичні розробки для проведення самостійних досліджень (опитування, тестування) з курсів усіх дисциплїн; методичні розробки для виконання та оформлення звітів із практики; список літератури для самостійного вивчення дисципліни.

На закінчення відзначимо, що конкретні шляхи і форми організації самостійної роботи студентів з урахуванням курсу навчання, рівня підготовки студентів та інших факторів визначаються в процесі творчої діяльності викладача. Сьогодні викладач повинен працювати не зі студентом «взагалі», а з конкретною особистістю, з її сильними і слабкими сторонами, індивідуальними здібностями і нахилами. Завдання викладача – побачити і розвинути найкращі якості студента як майбутнього фахівця високої кваліфікації.